

УДК 316.(091)

Зотова А. С., Хутка С. В.

ЦИКЛ ПРАЦЬ МИКИТИ ШАПОВАЛА З ВИВЧЕННЯ МІСТА І СЕЛА: ДОСЛІДЖЕННЯ НЕВІДОМИХ РУКОПИСНИХ АВТОГРАФІВ

Ця стаття зосереджена на аналізі досі невідомого й неопублікованого циклу текстів Микити Шаповала, присвячених соціологічному вивченню села і міста України. Представлено короткий опис рукописних автографів, наявних в архівному фонді. Викладено концептуальні засади і термінологічний тезаурус соціологічного дослідження міста і села, розроблених М. Шаповалом.

У міру того як стара доба відходить у минуле, для історії української соціології розкривається часова перспектива для відносно неупередженої

оцінки розвитку вітчизняної соціологічної думки у ХХ ст., актуалізуючи потребу у вивченні досі мало, на жаль, досліджених або й узагалі неві-

домих праць періоду її становлення. Одним із масивів таких досліджень є праці Микити Юхимовича Шаповала (1882-1932), серед напрямів наукової роботи якого перш за все слід відзначити укладання системи загальної соціологічної теорії і розвиток відповідної термінології (у тому числі розробку понять соціальних зв'язків, соціальних агрегатів та скупчень, соціальних чинників та інших концептуальних понять моделей та схем, які входять до специфічного комплексу термінологічного апарату, розробленого Микитою Шаповалом спеціально для української соціології). Певні уявлення про соціологічні ідеї Микити Шаповала ми можемо отримати на основі таких його праць, як «Загальна соціологія», «Соціологія українського відродження», нарису «Система суспільних наук» [1-3].

Дослідження власне соціологічного доробку Микити Шаповала було розпочато вже його сучасниками, а серед сучасних нам вітчизняних авторів перший і найбільш повний аналіз різних аспектів соціологічного доробку М. Шаповала представлено у працях М. Захарченко та О. Юренка [4]¹. Утім і дотепер можна стверджувати повну відсутність аналізу (тим більше - відповідного дискурсу) ідей М. Шаповала щодо термінологічного апарату і концептуальних засад соціологічного дослідження села і міста².

Метою цієї статті є представлення результатів вивчення ряду дотепер невідомих і неопублікованих рукописних автографів М. Ю. Шаповала, що присвячені аналізу сіл і міст України і мають історико-соціологічну та наукову цінність. Як основні методи дослідження було використано (окрім загальнонаукових методів аналізу, синтезу, індукції, дедукції та порівняльного аналізу) джерелознавчі та архівознавчі методики [6], метод традиційного контент-аналізу (за Н. Костенко [7]), методику контент-аналізу та візуалізації розуміння філософських текстів [8]. Окрім того, визначення основним завданням нашого дослідження реконструювання цілісного теоретико-методологічного підходу Микити Шаповала до соціологічного вивчення міста і села зумовило звернення до елементів філософської герменевтики у версії Г.-Г. Гадамера, М. Гайдеггера, В. Дильтея, П. Рикера [9].

Наукова новизна і авторський внесок представлених результатів у розробку порушеної проблеми визначаються такими аспектами: виявлено й оцифровано 5 досі не відомих автографічних рукописів соціологічних нарисів Микити

Шаповала, що їх умовно поєднано у цикл «Село і місто»; визначено ступінь дефінітивності частини опрацьованих рукописних автографів; з'ясовано передумови появи циклу соціологічних нарисів «Місто і село»; представлено порівняння характеристики феноменів міста і села, викладених М. Шаповалом, і реконструйовано основні координати онтологічних моделей взаємодії міста і села на основі автографічних текстів М. Шаповала.

Одним із найперспективніших напрямів свого дослідження Микита Шаповал вважав створення теоретичного підґрунтя та методологічних передумов для збору емпіричної інформації у рамках вивчення українського міста і села і формування відповідної фундаментальної теорії на основі пізнання дослідником соціальних ситуацій у місті та селі, їх взаємодії на рівні суспільства як соціальних громад, вивчення ролі у розвитку національної держави. Результатом цих досліджень стала низка рукописів, що їх умовно можна поєднати у цикл «Село і місто», спираючись на зміст тих матеріалів, що є в особистому архіві Микити Шаповала.

Особистий архів М. Шаповала зберігається у Центральному державному архіві вищих органів влади України (ЦДАВОУ, фонд 3563). Одними з перших складностей, із якими довелося зіштовхнутись, були невпорядкованість і розрізненість рукописних автографів, нечіткість нумерації аркушів архівного фонду, що вимагало додаткових досліджень не тільки щодо виявлення автентичності рукопису на певних відокремлених аркушах, а й ускладнювало процедуру реконструкції через особливості запису тексту самим Микитою Шаповалом та низьку якість архівних матеріалів як наслідок тривалого зберігання їх в архіві. Однозначно зафіксувати дати написання вдалося не для всіх рукописів (що залишається предметом окремого дослідження). Наразі, після відповідної підготовчої роботи, було створено і відредаговано електронні копії автографів таких рукописних текстів³:

- 1) «Місто і село: соціологічний нарис» (1926). - ЦДАВОУ. - Ф. 3563. - Оп. 1. - Спр. 72. - Арк. 51-52.
- 2) «Проблема села і міста» (15.05.1931). - ЦДАВОУ. - Ф. 3563. - Оп. 1. - Спр. 6. - Арк. 17-25.
- 3) «Вивчення села» [s. l.]⁴. - ЦДАВОУ. - Ф. 3563. - Оп. 1. - Спр. 72. - Арк. 33-37.

¹ Тут ми не розглядаємо ті праці, що присвячені громадсько-політичній діяльності М. Ю. Шаповала.

² В історичних екскурсах з історії соціології міста і села в сучасних українських посібниках згадки про М. Шаповала просто відсутні. Див., напр.: [5].

³ Відповідні відредаговані тексти рукописних автографів було видруковано у [10].

⁴ Дане позначення, згідно з міжнародними стандартами каталогізації бібліотечних фондів, використовується у разі, коли точна дата написання тексту залишається невідомою [11].

- 4) «Інтелігенція, пролетаріят, селянство» [s. 1.]. - ЦДАВОУ. - Ф. 3563. - Оп. 1. - Спр. 72. - Арк. 11-12.
- 5) «Програми вивчення села і міста на українських землях» [s. 1.]. - ЦДАВОУ. - Ф. 3563. - Оп. 1. - Спр. 57. - Арк. 143-170.

Ступінь дефінітивності частини вказаних рукописних автографів Микити Шаповала було з'ясовано за допомогою контент-аналізу та зіставлення змісту документів із логічними інтерпретаційними структурами: праці «Вивчення села» [s. 1.] і лекція «Проблема села і міста» (15.05.1931) є незавершеними, не мають чіткої структури, у деяких частинах позбавлені логіки викладу. Також розрізненим і незавершеним є «Місто і село: соціологічний нарис» (1926). Таким чином, визначення дефінітивності опрацьованих рукописів потребує детальнішої роботи (зокрема, із залученням матеріалів листування М. Шаповала).

Однак уже на даному етапі можна викласти, у першому наближенні, деякі висновки щодо теоретико-методологічних настанов соціології села і міста, розвинутих Микитою Шаповалом у контексті його ідеї залучення українського суспільства до модерної світової цивілізації, але із повним збереженням національного характеру вітчизняної культури. Своєю чергою, дана ідея була зумовлена розроблюваним ним проектом національного українського відродження, що спирався на вивчення суспільства і законів його розвитку, розробку цілісної теорії про Україну як суспільство, з урахуванням започаткованої і розвинутої М. Драгомановим (послідовником якого вважав себе М. Шаповал) української традиції соціологічного дослідження [1, 5]. І спрямовувались ці настанови завданням, що його одним із основних визначив для себе М. Шаповал, - дати українському народові науково обґрунтовану програму національного і соціального визволення, до розуміння необхідності якої його привела не тільки політична ідеологія, а й спонукання вченого, що вперто працював у царині суспільних наук [2, 11].

Аналіз комплексу вказаних вище праць М. Шаповала дозволяє визначити такі підставові виміри його поглядів на місто і село:

- 1) акцент у соціологічно-теоретичному розгляді села і міста на статистиці, динаміці та генезі суспільних явищ у громадах; тобто проблематика соціальних громад розглядається як проблема науки [12, 18];
- 2) необхідність опису конкретно-соціографічного, що полягає в описі конкретного села чи міста за певними параметрами; в даному ви-

падку проблема міста і села вирішується як «проблема життя» [12, 19];

- 3) розгляд проблеми взаємодії села і міста в соціотехнічному чи політичному, як проблеми загальносвітової чи місцевої політики села і міста: «В суті речі беручи, всі громади і держави зводяться до основних громад: село і місто... Ось тому відносини між селом і містом є головним змістом суспільного життя» [2, 163].

Формулювання Шаповалом дефініцій села і міста, а також розгляд їх співвідношення з іншими соціальними агрегатами визначається ширшим контекстом розгляду соціально-громадової проблематики. Тому місто і село розглядаються, поряд із державою, як варіант «структури суспільних сполучень або скупчень» [12, 20], вони - «скупини реальні, організовані, посередні між відкритими і закритими (відкриті, але близькі до закритих), соціальні і, на решті, скупини складні. ... Внутрі сіл і міст знайдемо скупини прості і скупини складні, такі, що в їх люди об'єднані кількома прикметами, - ми ці скупини називаємо кумулятивними або верствами» [12, 21-22]. Скупчення, мотивацією для об'єднання у які є кілька спонук чи стимулів, Шаповал називає соціальними агрегатами, особливо складні серед котрих - місто, село і держава, які в собі вміщують «і прості скупини, і верстви, і агрегати разом в один публічно-правовий, територіальний вищий складний агрегат - громаду... Але це не повна їх дефініція» [12, 22]. Цікаво, що село, місто і держава розглядаються як три основні типи громад і вищі форми людських скупчень. «Село - публічний правно-територіальний соціальний агрегат, що виконує у системі суспільного поділу праці функцію сільського господарства (культивування рослинно-тваринних організмів) і живе з прямого відношення до землі. Місто - публічно-правний територіальний соціальний агрегат, що в системі суспільного поділу праці виконує функцію обробки мертвої матерії, функцію обміну, організацію наук, мистецтв і публічної адміністрації та існує з соціального відношення до села. Держава - публічно-правовий агрегат, що виконує суверенне володіння територією, регулює відносини села і міста, силою охороняючи суспільну систему й існуючи з відношення до села і до міста» [12, 20]. Підсумковий аналіз матеріалів, присвячених темі села і міста, дозволяє представити порівняння характеристик структур і функцій села, міста і держави в рамках даних, наведених Шаповалом у рукописі (див. таблицю 1).

Таблиця 1. Порівняльна характеристика структур і функцій села, міста і держави

Функції та структури	Держава	Місто	Село
1	2	3	4
Земля	Територія держави	Територія міста	Територія села
Власність на землю	Необмежена	Обмежена	Обмежена
Членство	Громадяни держави	Громадяни міста	Громадяни села
Права членства	Вроджені (автоматичні) і придбані	Вроджені придбані	Вроджені придбані
Керівництво	Влада законодавча, виконавча, судова	Те саме	Те саме
Охорона	Військо	Поліція	Поліція
Назва	Власне ім'я	Власне ім'я	Власне ім'я
Емблеми	Прапор, герб	Прапор, герб	Нема
Означення устрою	Конституція	Статут	Закон, даний державою
Господарство	Державне	Муніципальне	Громадське
Фінанси	Податки і прибутки	Податки і прибутки	Податки і прибутки
Обмін	Гроші	Те саме	Те саме
Просвіта	Своя система	Своя система	Своя система
Комунікації	Державна	Міська	Сільська
Соціальні функції	Керівництво містом і селом, фінанси, закони	Промисел, торгівля, наука, мистецтво	Сільське господарство

Можна зробити висновок, на думку Шаповала, що найбільша і найвагоміша відмінність між містом, селом і державою полягає у тих соціально значущих функціях, які має виконувати та чи інша відповідна громада залежно від історичних обставин свого розвитку. Так, село ще з давніх-давен покликане виконувати так звану функцію «зв'язку суспільства з природою... культивує живі організми (тварини і рослини)» [12, 22-23]. Окрім того, Шаповал зазначає, що село, місто і держава - агрегати найперше публічно-правові й територіальні, проте держава при цьому «суверенно володіє всією територією сел, міст і осіб, а місто й село обмежене. Далі - село живе на землі і з землі, культивує живі організми (тварини і рослини), а місто організує обробку мертвої матерії, тому з землею безпосередньо не зв'язане, а через село - хліборобство, скотарство, рибальство, бджільництво, ловецтво - функції села, а промисел, торгівля, організація науки і мистецтва - функції міста. Функції держави: координація відносин між селом і містом, регуляція обміну через фінансово-грошову систему, комунікація і транспорт та охорона території (зовнішня - через дипломатію та військо та внутрішня - через закон і поліцію)» [12, 23].

Функції, виконувані містом і селом, відрізняються своїм «порядком значущості» для суспільного життя. Так, за М. Шаповалом, село виконує первинні (нижчі) функції суспільства, тому що є первісним соціальним утворенням і

служить забезпеченню базових потреб суспільства у цілому, наприклад задоволення потреб суспільства у харчуванні шляхом вироблення сільськогосподарської продукції. Тоді як функції міста є вищими, оскільки сприяють утвердженню й відтворенню спільнот як власне соціальних агрегатів, що передбачає не тільки відтворення фізично здорових індивідів, а й підтримання їх ментального здоров'я, виховання соціально адекватних рис, установок та зразків поведінки. Ці «вищі» функції полягають у забезпеченні промислового виробництва, товарному обміні (торгівлі), організації науки та мистецтва, адмініструванні тощо. Отже, такий розподіл функцій між містом та селом формує різні типи свідомості, що зумовлено різними рівнями розвитку соціальних інститутів міста і села, адже вони не можуть розвиватися відірвано від соціальної реальності. Порівняльна характеристика села і міста, виведена М. Шаповалом у соціологічному нарисі «Місто і село» [13, 52], представлена у таблиці 2.

Звертаючись до питання соціальної структури, М. Шаповал заперечує розуміння села та міста як різних соціальних класів, оскільки класове розшарування має місце як у місті, так і у селі, засноване на суспільному поділі праці, і його можна сформулювати так: у місті - пролетаріат, дрібна, середня та велика буржуазія; в селі - наймити і піднаймити, середняки і куркулі [12, 25]. Проте в сучасному йому українському суспільстві класове протистояння виявляється не так

¹ У таблиці тут і надалі використано терміни, котрі було вжито/запропоновано М. Шаповалом на позначення характеристик розглянутих соціальних феноменів.

Таблиця 2. Порівняльна характеристика села і міста (за М. Шаповалом)

	Село	Місто
1	2	3
Заняття	Всі хлібороби і їх родини	Нехліборобські заняття
Оточення	Пряме відношення до природи, перевага природи над антропо-соціальним оточенням	Більше ізоляції від природи, перевага штучного оточення, камінь і залізо
Розмір громади	Хліборобство і розмір громади в негативній кореляції	Місто більше, розмір громади і урбаніри ² в позитивній кореляції
Густота населення	Густота і руральність ¹ в негативній кореляції	Позитивна кореляція
Однорідність/різнорідність населення	Село однорідніше в расовому та соціально-психічному сенсі (негативна кореляція до різноманітності)	Урбаніри і різнорідність у позитивній кореляції
Соціальні диференціації і стратифікації	Менша, ніж у місті	Показують позитивну кореляцію з урбанізмом
Мобільність	Рух менший (територіальна, професійна та інші форми соціальної мобільності) - більш індивідуально з села в місто	Дуже інтенсивно. Урбаніри і рух - в позитивній кореляції. Лише під час катастроф рух з міста в село більший, ніж навпаки
Система інтеракцій	Менше контактів «рег map», значно більше - безпосередніх (без представників людей). Перевага персональних і релятивно тривалих відносин. Порівняно прозорі і щирі відносини. «Man is interacted as a human person»	Більш численні контакти, ширша площа систем інтеракції - на одиницю і на агрегат. Перевага посередніх контактів, безличних і хвилих відносин, тільки складність, різноманітність, поверховість і шаблонність формальностей у відносинах. Людина як число або адрес

гостро, як протистояння міста і села, оскільки воно є набагато гострішим та згубнішим для потенційного розвитку питомо української держави. Адже класова структура передбачає суперечності між окремими верствами суспільства у ракурсі власне економічного аспекту, тоді як протистояння соціальних громад села і міста проявляється і в політичній, економічній і духовно-культурній сферах. Вказане протистояння насамперед виявляється у пануванні міста над селом у всіх соціальних сферах. Причому це панування здійснюється також за посередництва держави, оскільки «своє буття держава має у місті, ... державність є функцією міста, що виникла як потреба держати у покорі село» [12, 25].

«Вищість» та «нижчість», відповідно, міста і села як соціальних скупчень визначається виконуваними ними соціальними функціями і виявляється практично в усіх сферах соціального життя:

- «Економічно місто веде політику цін у світовому масштабі і в масштабі замкнутих державних організацій, тому однобічно калькує працю і продукти села - це є економічна диктатура міста над селом». Протиріччя полягають у диктаті цін міською буржуазією на сільськогосподарську продукцію. Також суб'єкти володіння землею породжують неабиякі суперечності у функціонуванні села. Оскільки земля є фактично базовим елементом існування села як соціальної громади, то

соціально-економічний статус селянина та його становище залежить саме від наявності землі у власності. Тому в селах же основою соціального протиріччя є безземельні, мало-земельні та безробітні селяни [12, 25].

- У культурному аспекті місто монополізувало організацію науки та вищої освіти (університети, лабораторії, дослідницькі установи), а також культури і мистецтва. У селі доступна тільки «примітивна» неповна середня школа, яка «дає селянам таку освіту, яку місті дітям 12-14 літ, цебто до рівня, після якого починається абстрактно-наукове мислення» [12, 22].
- У мистецтві теж існує міська монополія, і селу не залишається нічого, як розвиватися на «основі традиції та убогого емпіризму в області сільського господарства». І це на відміну від міста, яке може собі дозволити всебічний розвиток особистості «про весь комплекс явищ живої та мертвої соціальної природи» [12, 23].
- Політична диктатура міста над селом поглиблюється тим, що сільське населення, яке на той час було більшістю у країні, «ніколи не є більшістю у парламенті, а тому закони і владу для села дає місто, яке не симпатично ставиться до ідеологічно-політичної емансипації села» [12, 23].

Наслідками такого стану справ, за М. Шаповалом, є те, що:

¹ Властивість, що характерна для сільської місцевості.

² Жителі міста.

«Місто:

- дає закони для села, цебто означає форму його організації, компетенцію "самоуправління" і взагалі розмір прав і обов'язків селянина і села в загальній соціальній системі;
- веде економічну політику суспільства: фінансову (грошова система), економіку (політика цін), податкову пряму і непрямую (замасковану в ціні міських виробів);
- веде пропаганду свого панування у формі ідеологій, виховання, через школу, церкву, військо;
- веде адміністрацію: державну, військову, церковну...

... Село (внаслідок політики міста під протекцією держави):

- працює на місто, не одержуючи еквіваленту за свою працю;
- живе надзвичайно убого: в бруді, з «нижчою» школою, без власної творчості в науці, мистецтві та літературі;
- дає містові здорову робочу силу і солдат, а одержує фізичних або моральних інвалідів;
- не приймає участі у творенні правових норм;
- деградує навіть тоді, коли трохи поступає, бо темпи міського поступу є більше у формі капіталізму, культурних цінностей та ін.» [12, 24].

Результат такого конфлікту? Це - протистояння між селом і містом, що призводить до безумовної деградації села, а з тим - і всього українського суспільства. Причому це поєднується із тим, що більшість сільського населення України становило саме національно українське населення, а переважали у містах представники інших етносів та національних спільнот, що створило на той час, на його думку, реальну загрозу для розвитку української державності, оскільки «загострилося панування неукраїнського міста над українським селом». Свої думки автор ілюструє таблицями [13, 48], дані для яких узяті з національних переписів того часу (див. таблицю 3).

У зв'язку з цим М. Ю. Шаповал розвиває свої думки (в руслі розвитку ідей націоналізму), зокрема, щодо проблеми латентної поневоленості українського народу на своїй етнічній території іншими етнонаціональними спільнотами, опосередкованої пануванням міста над селом (неявно легітимізованим державою), що фактично спричинило поділ праці не між економічними класами, а між націями. Таким чином, українська нація виявляється поневоленою і в економічному, і в культурному, а головне - у політичному сенсі. Адже саме таке її становище, на думку М. Ю. Шаповала, призводило до невдалих спроб

становлення самостійної та незалежної української держави. «Місто на Україні є соціальною формою організованого національного визиску українського народу, усуненого системою між національного поділу суспільної праці від виконання найважливіших суспільних функцій: публічної адміністрації, духовно-культурної творчості, промисловості і обміну її продуктів. Села на Україні є головним об'єктом визиску з боку чужонаціональних пануючих у місті класів» [13, 52]. Одночасно, на що необхідно звернути увагу, Шаповал підкреслює, що потреба в комунікації і кооперації міста і села є дуже високою, оскільки сприяти розвитку держави може тільки однорідний та одночасний розвиток усіх верств населення, а не поглиблення кризи.

Таблиця 3. Національний склад населення міст і сіл України (на 1926 р.)

	У містах	У селах	
Українців	4,70 %	95,30 %	(з усіх українців, що проживали в Україні)
Німців	4,90 %	95,10 %	(з усіх німців, що проживали в Україні)
Чехів	5,50 %	94,50 %	(з усіх чехів, що проживали в Україні)
Поляків	16,20 %	83,80 %	(з усіх поляків, що проживали в Україні)
Руських	63,60 %	33,50 %	(з усіх руських, що проживали в Україні)
Жидів	86,80 %	13,20 %	(з усіх жидів, що проживали в Україні)
Інших	5,50 %	94,50 %	(з усіх інших, що проживали в Україні)

Зважаючи на необхідність розвитку української нації, яка, за М. Шаповалом, (а) здобуде незалежність тільки через своє самовизначення у власній державі-нації (кордони нації дорівнюють кордонам держави), (б) виступатиме джерелом політичної влади, (в) яка буде об'єктом ідентифікації для людини як символ її свободи та самоздійснення, першою чергою виявляється необхідним вирішити проблему соціальної свідомості селян («збільшення явища психічної об'єктивації в житті села», «виявлення свідомості людини на зовні» [29, 24]). Тобто ідеться про подолання цієї об'єктивації тільки на рівні звукових і рухових рефлексів і, далі, про формування об'єктивації символічної («поняття, міркування переводяться в символічні зорові знаки: письмо, літературу, ідеології»), а також предметної («в переробленій організованій матерії, в предметах, відокремлених від людини, в які втілено системи понять (ідей) і системи образів (предмети господарства, техніки, мистец-

¹ Дані подано як відсоток із усіх представників тієї чи іншої групи, що проживали на території України, за переписом населення 1926 р.

тва») [12, 24]. Саме такі зрушення у свідомості селянства, як вважає Шаповал, що можливі тільки за умов збільшення та вдосконалення рівня освіти населення в цілому, приведуть до поширення громадянської ініціативи з боку сільського населення як щодо суспільних інновацій, так і щодо реальної участі у процесі прийняття рішень на загальнодержавному рівні. Своєю чергою, це є здійсненням тільки за рахунок зняття суспільних протиріч між містом і селом. На думку Микити Юхимовича Шаповала, це можна зробити тільки за рахунок нівелювання поділу суспільства на місто і село способом «злиття функцій сіл і міст у формі одного агрегату, ...що називатиметься умовно "громада". Околиці села включаються у місто як у одну громаду, що має адміністрації і чергування у праці. Лише поступово асиміляція села і міста витворить один тип агрегату "село - місто" - громада» [14, 12]. Отже, провівши аналіз доступних емпіричних даних і синтезувавши їх зі світоглядними позиціями та своїми розумово-теоретичними надбаннями, основною проблемою наявного соціального устрою в Україні М. Ю. Шаповал визначив протистояння села і міста у функціональному аспекті, оскільки саме місто у суспільстві виконує освітні, наукові, культурні та мистецькі функції, що є недоступними для села, яке фактично підпорядковується місту і вимушене забезпечувати суспільство сільськогосподарською продукцією, чим і вичерпуються його здатності. Відповідно, за таких умов у сільській місцевості соціалізуються люди із низьким освітнім рівнем, які реально не мають можливості, через обставини, впливати на прийняття рішень у владних структурах суспільства. Українська нація, представники якої на той час проживали переважно у селах, за даними національних переписів, на думку науковця, не мала іншого шляху, як виступати за об'єднання міста і села в одну громаду, що мало стати вирішенням проблеми українського національного відродження.

Далеко не всі положення М. Шаповала можна вважати беззаперечними - тим більше у рамках сучасної соціальної думки. Потребує також окремого дослідження питання співвіднесеності ідей

М. Шаповала й ідей інших авторів, приявних у суспільствознавчому дискурсі першої половини XX століття (а особливо класичної західноєвропейської). Утім аналіз праць Микити Шаповала відповідно до критеріїв «класичності» (за Джемом Томасом [15, 84]) дозволяє, на наш погляд, розглядати його доробок як блискучий зразок власне української соціологічної класики.

Обробка комплексу рукописних автографів М. Шаповала дала змогу реконструювати розроблювані ним концептуальні засади соціологічного аналізу села і міста, погляди на організацію соціального життя у містах та селах, а також їхню роль у функціонуванні суспільства у цілому, деякі шляхи вирішення потенційних та явних гострих соціальних проблем, породжених суперечностями взаємодії цих соціальних агрегатів. Своім завданням на 20-30-ті роки XX століття Микита Шаповал вбачав вироблення концептуального апарату і відповідних методів вивчення міста і села. Розробляючи цілісну теорію взаємодії міста і села у межах суспільства як головних суб'єктів протистоянь і найважливіших потенційних суб'єктів кооперації, Микита Шаповал описав соціальне середовище міської та сільської місцевості, визначив роль міської та сільської громади у життєдіяльності, функціонуванні, творенні й відтворенні суспільства, а також у відтворенні особистості, особливо у формуванні її свідомості. Провівши аналіз доступних емпіричних даних і синтезувавши їх зі світоглядними позиціями та розумово-теоретичними надбаннями, Микита Шаповал визначив проблему наявного соціального устрою як протистояння міста і села у функціональному аспекті. Цикл праць Микити Шаповала, присвячений дослідженню проблем села і міста, зберігає свою цінність як один із перших фахових комплексних наукових доробків української соціології 1920-1930-х років у даній царині знання і може розглядатися як класичний. Виконана робота з упорядкування та оцифрування праць циклу «Село і місто» відкриває шляхи для подальшого (зокрема, засобами комп'ютерного контент-аналізу) вивчення спадщини видатного українського соціолога.

1. Шаповал М. Соціологія українського відродження. - К.: Україна, 1994. - 44 с.
2. Шаповал М. Загальна соціологія / За ред. О. П. Юренка. - К.: Український центр духовної культури, 1996. - 367 с.
3. Шаповал М. Система суспільних наук // Соціологія, теорія, методи, маркетинг. - 2001. - № 4. - С. 156-169.
4. Захарченко М. В. Соціологічна концепція М. Шаповала. Український інститут громадянства у Празі // Українська соціологічна думка. - К.: Заповіт, 1996. - С. 354-370; Юренко О. Микита Шаповал про сутність нації як соціального феномена // Соціологія, теорія, методи, маркетинг. - 2001. - № 1. - С. 64-73; Юренко О. Микита Шаповал: світоглядні

- засади соціологічної теорії // Соціологія, теорія, методи, маркетинг. - 2001. - № 4. - С. 145-155; Юренко О. Микита Шаповал в дискусії з теорії нації 1920-х років // Наукові записки: Збірник. - К.: ІПіЕНД, 2000. - Сер. «Політологія і етнологія». - Вип. 12. - С. 121.
5. Шапохін А. Соціологія села. - К.: Науковий світ, 2000. - 272 с.
6. Захаров А. Источниковедение и современные подходы к изучению истории. - www.historia-site.narod.ru/review/koposov_kak.htm 13.02.06; Медушевская О. Метод источниковедения и междисциплинарные аспекты. - www.avorhist.narod.ru/publish/istved1-3-4.html 17.04.05.

7. Костенко Н., Іванов В. Досвід контент-аналізу: Моделі та практики: Монографія. - К.: Центр вільної преси, 2003. - 200 с.
8. Розов Н. Методика контент-анализа и визуализации понимания философских текстов. - www.nsu.ru/filf/rpha/syllabi/method.htm 14.06.01.
9. Гадамер Г. Г. Герменевтика і деконструкція: дискусія // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. - Л.: Літопис, 2002. - С. 281-287; Квіт С. Герменевтика. - К.: ВД «Києво-Могилянська академія», 2005. - 42 с. Рикер П. Конфлікт інтерпретацій: очерки о герменевтике. - М.: Медиум, 1995. - 415 с.; Рикер П. Конфлікт інтерпретацій // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. - Л.: Літопис, 2002. - С. 288-304; Рикер П. Що таке текст? Пояснення і розуміння // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М. Зубрицької. - Л.: Літопис, 2002. - С. 305-325.
10. Зотова А. Дослідження циклу праць Микити Шаповала «Місто і село»: Кваліф. роб. на здобуття ак. зв. бакалавра соціології. На правах рукопису. - К.: Кафедра соціології НаУКМА, 2007.
11. Міжнародні стандарти каталогізації бібліотечних фондів. - www.libs.ru/katalog/
12. Шаповал М. Проблема села і міста: рукопис. - ЦДАВОУ. - Ф. 3563. - Оп. 1. - Спр. 6. - Арк. 17-25.
13. Шаповал М. Місто і село: соціологічний нарис: рукопис. - ЦДАВОУ - Ф. 3563. - Оп. 1. - Спр. 72. - Арк. 51-52.
14. Шаповал М. Інтелігенція, пролетаріят, селянство: рукопис. - ЦДАВОУ - Ф. 3563. - Оп. 1. - Спр. 72. - Арк. 11-12.
15. Baehr P., O'Brien M. Founders, Classics and the Concept of a Canon // Current Sociology. - 1994. - Vol. 42. - № 1. - P. 78-104 (Classicality: Criteria and Reception).

A. Zotova, S. Khutka

MYKYTA SHAPOVAL CYCLE OF WORKS ON SOCIOLOGY OF CITY, TOWNS AND COUNTRY: STUDY OF UNKNOWN MANUSCRIPT AUTOGRAPHS

This work is focused on analysis of earlier unknown and not published cycle of texts written by Mykyta Shapoval, and devoted to the sociological study of country, city and town in Ukraine. Short description of manuscript autographs, that are preserved in state archive fund. Terminological thesaurus and conceptual basis of the relevant ideas elaborated by Mykyta Shapoval is stated.